

پیشگفتار

اصطلاح‌شناسی تفسیر تطبیقی و نگاهی به جایگاه آن

در مقدمه کتاب اول که به «بررسی تطبیقی مبانی تفسیر فریقین» اختصاص داشت، گفتیم تفسیر قرآن به دو نوع کلی تفسیر ترتیبی و تفسیر موضوعی تقسیم می‌شود و آنچه تاکنون مورد اهتمام مفسران فریقین بوده، همین دو نوع تفسیر است که هر کدام نیز تقسیم‌بندی‌های خاص خود را دارند. نوع دیگر از تفسیر که تاکنون در حوزه تفسیر قرآن (به صورت مستقل) مغفول مانده، تفسیر تطبیقی است. این نوع تفسیر به بررسی مقایسه‌ای دیدگاه‌های شیعه و اهل سنت درباره تفسیر قرآن می‌پردازد. هر چند در تفاسیر اجتهادی هر دو فریق (در برابر تفاسیر روایی یا بالمأثور) کم و بیش به بررسی و نقد دیدگاه‌های یکدیگر اشاره شده است (مانند تفسیر المیزان، نوشته علامه طباطبایی از تفاسیر شیعی و تفسیر روح المعانی نوشته آلوسی و المنار تألیف محمد رشید رضا از تفاسیر اهل سنت)، لیکن بررسی مستقل و همه‌جانبه با تنظیم منطقی مباحث، پیشینه‌ای در بین فریقین ندارد.¹ ضرورت این نوع تفسیر در درک و ارزیابی درست از مبانی و مفاهیم آیات از دیدگاه‌های فریقین نهفته است که آثاری درخشان در پی خواهد داشت از جمله:

- الف) کشف نقاط قوت و ضعف فریقین در مبانی تفسیر و دیدگاه‌های تفسیری؛
- ب) شناخت نقاط اشتراک و افتراق فریقین در مبانی تفسیر و مفاهیم تفسیری؛
- ج) مرزبندی دقیق از اختلاف‌های مبنایی با تفاوت‌های بنایی و بررسی و نقد هر کدام در جای خود؛
- د) کشف اختلاف‌های لفظی فریقین (که حجم زیادی از اختلاف‌ها را به خود اختصاص داده) و اخراج آنها از دایره بحث؛
- ه) محک زدن نقاط افتراق بر اساس مدارک و اصول پذیرفته شده نزد هر کدام از دو فریق؛
- و) بر ملا ساختن بسیاری از داوری‌های ناآگاهانه و یا اتهام‌های متعصبانه؛
- ز) ارایه راهکارها برای برون رفت از اختلاف‌ها و اتهام‌ها.

تفسیر تطبیقی در دو حوزه «مبنایی» تفسیر و «مفاهیم» آیات قرآن از دیدگاه فریقین خواهد بود. در کتاب اول) حوزه مبنایی تفسیر، اصول و پیش فرض‌های فریقین درباره تفسیر قرآن در دو بخش مبنایی مشترک و مبنایی مختص مورد بررسی قرار گرفتند. در حوزه مفاهیم تفسیری، موضوعاتی از قرآن گزینش شده‌اند، این گزینش بر اساس اولویت‌ها و نیازهاست که بخشی از آنها در تفاوت دیدگاه‌های تفسیری شیعه و اهل سنت و بخشی در تفاوت دیدگاه‌های شیعه با وهابیان است. روند کار در این حوزه بدین شکل است:

یک) درآمد مشتمل بر چکیده و پیش‌آگاهی‌های لازم در بررسی آیات مورد نظر؛

¹ در این باره تنها می‌توان به کتاب بین الشیعه والسنه دراسه مقارنه فی التفسیر و اصول... نوشته علی احمد السالوس اشاره کرد که مشحون از داوری‌های یک‌سویه و گزارش‌های سلفی اوست.

دو) ارایه دیدگاه‌های تفسیری فریقین از مصادر و منابع معتبر آنان؛
سه) کشف نقاط مشترک فریقین درباره تفسیر آیات مذکور؛
چهار) بیان دلایل و شواهد و قراین هر کدام از دو فریق بر اساس منابع تفسیری و غیره؛
پنج) بررسی و نقد دلایل و گزینش دیدگاه درست؛
شش) نتیجه؛
هفت) پژوهش.

نگارنده با اذعان به حجم گسترده و دشواری این کار و اعتراف به بضاعت ناچیز خود، در نظر دارد با لطف خداوند، در حوزه مفاهیم، تمام موضوعات قرآنی را که در تفاسیر فریقین نقاط اشتراک فراوان و یا اختلاف نظر جدی دارند، به همین شکل مورد مطالعه و بررسی قرار دهد.
در پایان لازم است این نکته را (که در مقدمه کتاب اول نیز عنوان کرده‌ام) اشاره کنم، کتابی که با نام تفسیر تطبیقی در سال 1383 به قلم نگارنده به چاپ رسیده بر اساس سرفصل کارشناسی ارشد رشته علوم قرآن «الجامعة المصطفی العالمیة» است و تنها یک‌سوم مباحث آن به موضوع این کتاب اختصاص دارد. اما کتاب حاضر با تجدید نظر و افزایش مطالب برای رشته مدرسی معارف اسلامی و گرایش تفسیر تطبیقی مقطع دکتری نگارش یافته است.